

ปัญญาคืออะไร?

คำว่า ปัญญา แปลว่า ความรอบรู้ หรือรู้รอบ คือหมายถึงรู้อย่างครบถ้วน ซึ่งตามหลักพุทธศาสนาแล้ว คำว่าปัญญาจะหมายถึง ความรอบรู้ในเรื่องการดับทุกข์ หรือความรู้ในอริยสัจ ๔ ซึ่งความรู้ที่จะทำให้ความทุกข์ดับลงได้นั้น ก็คือ ความรู้ที่ทำให้อวิชชาและกิเลสอ่อนแรงลง และทำให้ความเคยชินของ อวิชชาและกิเลสในจิตใต้สำนึกของเราจางคลายลงได้นั่นเอง

โดยอวิชชาก็คือความเข้าใจผิดว่าชีวิต (คือร่างกายและจิตใจ) ของเรานี้เป็นตัวตนของเราจริงๆ (คือเข้าใจผิดว่าชีวิตของเรานี้เป็นอัตตา ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์) ดังนั้นความรู้ที่จะทำให้ความเข้าใจผิดนี้หมดสิ้นไปได้ จึงจะเรียกว่าเป็นปัญญา ซึ่งความรู้ที่จะทำให้ความเข้าใจผิดว่าชีวิตของเรานี้เป็นอัตตาก็คือ ความเข้าใจที่ถูกต้องตรงตามความจริงของธรรมชาติที่ว่า “ชีวิตของเรานี้เป็นอนัตตา” (คำว่าอนัตตา แปลว่า ไม่ใช่อัตตา)

ส่วนความรู้ที่จะทำให้กิเลสอ่อนแรงลงนั้นก็คือ ความรู้เรื่องความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ของสิ่งปรุงแต่งทั้งหลาย กับความรู้เรื่องสภาวะที่ต้องทนอยู่ (ทุกขัง) ของสิ่งปรุงแต่งทั้งหลาย รวมทั้งความรู้เรื่องสิ่งทั้งหลายไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง (อนัตตา) ซึ่งเมื่อเรามีความรู้เรื่องอนิจจังทุกขังและอนัตตาอย่างถูกต้องแล้ว และนำความรู้นี้มาเพ่งพิจารณา ก็จะทำให้กิเลสอ่อนแรงลง เมื่อกิเลสอ่อนแรงลงแล้ว เราก็ไม่จำเป็นต้องใช้สมาธิสูงๆ มาดับกิเลสก็ได้ คือ จากการเพ่งพิจารณาถึงความเป็นอนิจจังทุกขังและอนัตตานั้นเอง ก็จะทำให้จิตของเราเกิดสมาธิเพียงพอแล้วที่จะมาทำให้กิเลสที่อ่อนแรงลงแล้วนี้ ระวังหรือดับลงได้อย่างง่ายดาย ซึ่งนี่คือประโยชน์จากการมีปัญญา แต่ถ้าเราไม่มีปัญญา เราจะต้องใช้สมาธิสูงๆเท่านั้น จึงจะระวังหรือดับกิเลสที่รุนแรงหรือเข้มแข็งได้ ซึ่งการฝึกจิตให้มีสมาธิสูงๆนั้นจะทำได้ยาก

กระตุ้นให้จิตเกิดกิเลส ซึ่งสรุปแล้วอวิชชาหรือความรู้ผิดนี้ก็คือ ความรู้ที่ชีวิตหรือร่างกาย และจิตใจ ที่สมมติเรียกว่าเป็นตัวเรานี้ คือตัวตนของเราจริงๆ (ถ้าเป็นความรู้ถูกต้อง จะเรียกว่า วิชชา ที่แปลว่า ความรู้สูงสุด ก็เป็นความรู้ว่าร่างกายและจิตใจนี้ไม่ใช่ตัวเราจริงๆ)

อวิชชา (หรือความรู้ว่าชีวิตของเรานี้เป็นตัวตนของเราเองจริงๆ) นี้เอง ที่สมมตินี้ เรียกว่าเป็นสัญชาติญาณ (สัญชาติญาณคือความรู้ที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับจิตตามธรรมชาติ โดยที่ไม่มีใครสอน อย่างเช่น สัตว์ที่เกิดขึ้นมาก็เดินได้เองโดยที่ไม่มีใครสอน) ของสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย ซึ่งอวิชชาคือ สัญชาติญาณว่ามีตนเอง (หรือความรู้ว่าชีวิตนี้คือตนเอง หรือตัวเรา) ซึ่งสัญชาติญาณว่ามีตนเองนี้เอง ที่ทำให้สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายเกิดความรู้สึกว่ามีตนเอง แล้วก็รักตนเอง แล้วก็พยายามเอาตัวรอด (คือหาอาหาร กินอาหาร หนีภัย สืบพันธุ์ รักลูก เลี้ยงลูก เป็นต้น) จึงทำให้สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายยังคงดำรงเผ่าพันธุ์อยู่ในโลกได้ ถ้าสิ่งมีชีวิตใดไม่มีสัญชาติญาณนี้ สิ่งที่มีชีวิตนั้นก็สูญพันธุ์ไปจากโลกทันที

อวิชชาที่มันก็เป็นธรรมชาติของจิต ที่เมื่อจิตตื่นขึ้นมาเมื่อใด อวิชชาก็จะเกิดขึ้นมาด้วยทันที แล้วมันก็จะมาครอบงำจิตของเรา แล้วทำให้จิตของเราเกิดความรู้สึกว่าชีวิตนี้คือตัวตนของเราจริงๆ ซึ่งสัตว์และพืชทั้งหลายก็จะดำเนินชีวิตไปตามอำนาจของอวิชชาหรือตามสัญชาติญาณว่ามีตนเองนี้ โดยสัตว์และพืชทั้งหลายจะไม่มีสมองที่สามารถจำและคิดได้มาก ดังนั้นพวกมันจึงไม่มีความคิดที่พิสดารคือ ชับซ้อนและละเอียดลึกซึ้ง จึงทำให้จิตของพวกมันไม่สามารถปรุงแต่งให้อวิชชา กลายความเป็นอุปาทานหรือความยึดถือว่ามีตนเองได้เหมือนมนุษย์ ดังนั้นสัตว์และพืชทั้งหลาย จึงไม่มีความทุกข์ที่รุนแรงหรือเข้มข้นเหมือนมนุษย์

แต่สำหรับมนุษย์นั้นจะเป็นสัตว์พิเศษ ที่มีเนื้อสมองมากเมื่อเทียบกับร่างกาย ดังนั้นจึงทำให้มีการจำสิ่งต่างๆที่จิตได้เคยรับรู้มาได้มาก เมื่อจำได้มาก จึงทำให้เกิดการคิด